

**SALA I BERART, GASPAR, *PROCLAMACIÓN CATÓLICA A LA MAGESTAD PIADOSA DE FILIPE EL GRANDE.*
EDICIÓ FACSIMIL AMB ESTUDI INTRODUCTORI
D'ANTONI SIMON I TARRÉS I KARSTEN NEUMANN.
BARCELONA: EDITORIAL BASE, 2003.**

Joan Lluís Palos

Sortosament, el vell tòpic segons el qual la revolució dels catalans del 1640 va estar mancada de propostes alternatives al programa polític del comte duc d'Olivares, es troba en procés de passar a millor vida. El mèrit cal assignar-lo a una nova generació d'historiadors, Joan Pau Rubies, Jesús Villanueva o Karsten Neumann entre d'altres, que ha decidit capbussar-se dins el mar d'opuscles, pamflets, memorials, dictàmens i vots jurídics, redactats durant la primera meitat del segle XVII, amb l'objectiu d'identificar les idees i reconstruir la visió de la comunitat política que tingueren tant els seus autors com els dirigents de les institucions per a les quals aquests sovint treballaven.

Aquest nou interès pel paper de la ideologia política a la Guerra dels Segadors té un marc de referència més ampli. Ja fa uns quants anys que entre els historiadors anglesos s'està produint un intens debat sobre els orígens ideològics de la revolució i guerra civil de 1640 que ha provocat una divisió entre les interpretacions tradicionals, les revisionistes i, recentment, les postrevisionistes. Per la seva banda, els darrers estudis sobre la revolta napolitana de 1647 tendeixen a desplaçar el protagonisme de Masaniello, l'heroi popular, portador de les inquietuds socials del poble, en favor del jurista Giulio Genoino i els "intel·lectuals" que van

redactar els programes de reformes que plantejaren a les autoritats espanyoles. Fins i tot La Fronda ha deixat de ser vista com un moviment caòtic impulsat per aristòcrates enemics de Mazarí i pagesos desheretats per convertir-se en un sistema organitzat d'idees destinades a frenar el creixement de l'absolutisme.

En el cas de Catalunya, aquesta nova sensibilitat ha permès tancar un important buit historiogràfic i canviar algunes de les percepcions més arrelades de la trajectòria política de les primeres dècades del segle XVII. Al capdavall, suposar, com s'havia fet, que una revolta precedida per dues dècades d'acarnissats debats va tenir lloc al marge de qualsevol reflexió teòrica, resultaria si més no sorprenent. Al cap i a la fi, cap governant del segle XVII, fos quin fos l'àmbit de la seva jurisdicció, no podia proposar un canvi de lleialtats polítiques, com van fer els catalans, sense oferir cap mena de justificació. Per això, l'important no és saber si hi va haver alguna classe d'idees polítiques al voltant de la revolta catalana, ja que això resulta obvi, sinó saber quina fou la seva relació amb les altres ideologies revolucionàries i quina la seva capacitat d'influir en els esdeveniments que van tenir lloc a partir de l'estiu de 1640. Per fer-ho calia publicar els textos i conèixer amb més detall la identitat i circumstàncies dels seus autors. Les edicions fetes per Xavier Torres i Eva Serra van permetre l'accés a alguns escrits cabdals com la *Noticia Universal de Cataluña* de Francesc Martí Viladamor o els *Secrets Públics* de Gaspar Sala¹. Faltava encara, però, una edició del text més important d'aquest darrer autor, la *Proclamación Católica a la Magestad Piadosa de Filipe el Grande*, segurament l'obra més emblemàtica i la que més difusió va tenir, amb dotze edicions, cinc en castellà i set en diversos altres idiomes, de la batalla ideològica de la Guerra dels Segadors. L'edició i l'estudi introductor i ha estat a càrrec de dos dels principals especialistes en la matèria, Antoni Simon, que amb el seu estudi dels orígens ideològics de la Revolució Catalana ha dibuixat el primer panorama de conjunt del debat polític d'aquests anys i Karsten Neuman, autor d'una important tesi doctoral malauradament encara no traduïda.

1 *Escrits polítics del segle XVII, tom I. Noticia Universal de Cataluña, de Francesc Martí Viladamor*, Edició a cura de Xavier Torres, Vic: Eumo Editorial, 1995; *Escrits polítics del segle XVII, tom II. Secrets Públics, de Gaspar Sala, i altres textos*. Edició a cura d'Eva Serra, Vic: Eumo Editorial, 1995.

Sens dubte, la trajectòria de Gaspar Sala és ben representativa del poder de l'estament eclesiàstic a la vida política catalana i de la importància de les argumentacions religioses a la batalla ideològica i propagandística. Nascut a Saragossa el 1605, fill de pares catalans, el 1622 va ingressar a l'orde de Sant Agustí, va exercir durant un temps com a lector magistral a l'església de Lleida i, el 1633, s'instal·là a Barcelona on ràpidament guanyà fama com a predicador i entrà en contacte amb el Consell de Cent i la Generalitat a través del cercle d'intel·lectuals encarregats de proporcionar arguments al poder per tal de justificar posicions prèviament adoptades. Aquesta dependència del poder fa de Gaspar Sala un autor de llibres d'encàrrec amb argumentacions estratègicament concebudes per sortir del pas en situacions conflictives. De fet, la finalitat de la Proclamació Catòlica no era altra que respondre els fulls volanders que a la tardor de 1640 estaven distribuïnt els castellans oferint el perdó a tots els catalans que renunciessin a la lluita contra Felip IV. En conseqüència, el seu principal objectiu no era tant construir uns arguments abstractes com influir en els esdeveniments mitjançant una apel·lació d'alt contingut emocional basada en un estil directe molt allunyat de les sofisticades argumentacions jurídiques. Així doncs, ens trobem davant un llibre de combat que, des del meu punt de vista, ha de ser valorat en funció dels seus objectius, la qual cosa ens obliga a plantejar dues qüestions fonamentals: fins a quin punt podem considerar el tractat de Sala com una obra de pensament polític? I, en segon lloc, quina va ser la seva capacitat de mobilitzar l'opinió pública catalana a favor de la causa que defensava?

Pel que fa a la primera qüestió, hem de considerar, d'entrada, que la *Proclamación Católica* fa sobretot una feina de divulgació dels arguments jurídics àmpliament utilitzats entre 1621 i 1639 pels equips assessors de la Diputació i el Consell barceloní recollint, de vegades copiant-los literalment, molts dels greuges que circulaven a l'època d'acord amb una pràctica molt habitual a tots els grans conflictes polítics i militars del segle XVII. Habitualment, aquesta mena de tractats han estat menystinguts pels historiadors, en considerar-los portadors d'un discurs episòdic sense cap transcendència més enllà del moment i el lloc en què es produïren. Certament, a la majoria dels casos, els seus autors foren incapaços de crear una teoria de l'estat o una filosofia política original en condicions de ser aplicada més enllà de les seves circumstàncies concretes. Vol dir això que

els seus escrits no tenen cap valor ideològic? Si així fos, hauríem de convenir que poques revolucions modernes aportaren gaire en aquest terreny. En tenim prou de llegir els arguments dels principals dirigents holandesos o anglesos en els moments crítics dels seus enfrontaments amb la monarquia per concloure que l'àmbit de les seves preocupacions era tan estret com el dels catalans. Els períodes de màxima tensió política van ser més adients per comprovar l'eficàcia de velles doctrines que per crear-ne de noves. I és indubtable que entre els arguments bastits pels constitucionalistes catalans que lluiten contra els projectes d'Olivares hi ha referències constants a velles doctrines. Però això no és suficient per considerar-los com arcaïtzants o mancats d'originalitat. De fet, durant els darrers anys, les fronteres que divideixen les diverses teories de resistència al poder entre modernes i arcaïtzants, s'estan diluint davant la constatació que el constitucionalisme del segle XVII va transitar per dues vies diferents: la reflexió abstracta, guiada pels preceptes de la llei natural, al voltant de les nocions de sobirania i justícia, que va culminar en tractats com ara els de Locke i Hobbes, i la consideració empírica del passat de cada una de les comunitats polítiques, definides pel seu sistema legal. El fet que el constitucionalisme català que defensa Gaspar Sala, definit per juristes educats en la tradició pràctica del *mos italicus*, seguís la segona via, de cap de les maneres resta fonament a les seves posicions. El treball d'aquests juristes, recollit en dictàmens, memorialis o al·legacions que no amagaven les seves intencions partidistes, ha estat tradicionalment considerat pels historiadors de les idees com a part d'un discurs estratègic allunyat dels tractats "seriosos". Aquesta manera de veure les coses oblida que la gran majoria d'aquests tractats "seriosos" van ser concebuts en el fragor d'intenses discussions o, fins i tot, d'enfrontaments armats, amb l'objectiu de reforçar els interessos d'un determinat partit en detriment dels seus adversaris.

Ara bé, i aquesta seria la segona qüestió que caldria plantejar, quin va ser el grau d'eficàcia d'aquests escrits? Per respondre a aquesta pregunta, en el cas concret de la Catalunya a la qual s'adreça Gaspar Sala, hauríem de saber molt més sobre la història política, i en concret sobre l'actuació de les principals institucions, durant els anys posteriors a la seva publicació. Alguns indicis, però, permeten pensar que la majoria de les seves propostes mai arribaren a aplicar-se. El cas més cridaner fa referència al tribunal de contrafaccions, una vella reivindicació dels

juristes, ara defensada per Sala, que hauria de permetre sancionar totes les conductes inconstitucionals per part dels ministres reials. Quan la Generalitat va tenir l'oportunitat de constituir-lo, es va fer enrera. Des del meu punt de vista, l'escassa relació entre l'obra de Gaspar Sala, o la *Noticia Universal de Cataluña* de Francesc Martí Viladamor, i la realitat política cal cercar-la al fet que aquests escrits signifiquen un pas endavant en el procés de radicalització ideològica que situa els arguments dins un nou marc de referència conceptual. Aquesta realitat ens obliga a repensar un punt central en l'anàlisi de tot moviment revolucionari: ¿és el radicalisme ideològic el que origina actuacions revolucionàries o, pel contrari, les idees radicals neixen de la necessitat de justificar actuacions prèvies? A falta d'estudis més detallats, tot sembla indicar que, juntament amb la ruptura institucional de la segona meitat del 1640, es va produir també una ruptura discursiva. Escrits com ara els de Gaspar Sala o Martí Viladamor, tot i alimentar-se del cabal d'idees que afloraren durant els anys vint i trenta, van iniciar una línia argumental molt més explícita i radical, destinada a donar cobertura a les decisions adoptades per la Generalitat. Aquest radicalisme va acabar situant els seus autors en un carreró sense sortida. La implicació de Sala en la política dels governants francesos a Catalunya el portarà a enfrontar-se posteriorment a les aspiracions de la Generalitat i el Consell de Cent i a defensar l'annexió dels Comptats a França durant la negociació del tractat dels Pirineus.